

Twee jaar Molukken in de media:
Ook niet-journalisten krijgen camera's mee

'De woede, angst en vooroordelen moeten ter plekke gevoeld worden.'

Ellen de Vries m.m.v. Peter Vasterman

De journalist: 26 januari 2001

Drie à vijfduizend doden, een half miljoen vluchtelingen en meer dan zestienduizend uitgebrande gebouwen. Dat is het resultaat van de burgeroorlog op de Molukken die op 19 januari 1999 begon met een ruzie tussen een christelijke buschauffeur en een islamitische passagier. Ellen de Vries inventariseerde de berichtgeving van de afgelopen twee jaar. De hoeveelheid berichten en reportages valt niet tegen, al zijn er hiaten. De honger naar nieuws onder Molukkers in Nederland is groot.

Nederlandse Molukkers volgen nieuws over de Molukken met argusogen. Eigen sites worden druk bezocht. Sinds maart 2000 plaatst Infodoc Maluku elke dag nieuws over de Molukken op haar site met samenvattingen uit Indonesische kranten en sinds kort ook uit de Ambonese krant Siwa Lima. De gratis e-mailkrant met korte berichten over politieke ontwikkelingen, dodentallen en wat dies meer zij, telt inmiddels zeshonderd abonnees, waaronder ook Nederlandse journalisten.

'De krant ontstond uit de behoefte aan accurate berichtgeving over de Molukken voor Molukkers hier in Nederland', zegt Wim Manuhutu, bestuurslid Infodoc Maluku en tevens directeur van het Moluks Historisch Museum. 'De honger naar nieuws onder Molukkers is groot en het is ook niet de eerste taak van Nederlandse media om die te stillen.'

Manuhutu vindt de berichtgeving over de Molukken op dit moment wel wat pover. Correspondenten bezochten een paar keer de Molukken, maar die van het Algemeen Dagblad (AD) en de Volkskrant laten het volgens hem de laatste tijd enigszins afweten. 'In het begin waren er goed uitgeplozen artikelen, nu is het wat mager. Het is voorstelbaar dat mensen zeggen: berichten over dodentallen zonder context, wat voegt dat toe? Geweld stompt ook af. Voor ons is dat anders, wij zijn een doelgroepenkrant. Liever heb ik dat media achtergronden belichten.' Manuhutu's woorden - medio december opgetekend - zijn nauwelijks verstomd of een paar dagen later - Kerst en het eind van de Ramadan in zicht - lijken in elk geval de omroepen de Molukken stevig op de agenda te hebben gezet. EO, NOS en RTL4 reizen af naar de Oost.

Correspondent Step Vaessen (NOS en Nova): 'Het is opvallend dat het journaal de laatste maanden meer items vraagt dan vorig jaar. De Molukken lijken nu pas echt in de belangstelling te staan in Nederland. Hebben de acties van de Nederlandse Molukkers daar iets mee te maken? Ook andere Nederlandse media, die aanvankelijk geen interesse toonden hebben de Molukken ontdekt.' In haar opinie was de situatie in december minder ernstig dan in juni, toen zij herhaaldelijk de verslechtering zonder succes aankwaam. 'Toen een paar dagen later andere media het verhaal oppikten, veranderde dit.' De ergernis van de correspondent: 'Nieuws is vaak nieuws als anderen dat ook vinden.'

Kranten

Werd er de afgelopen jaren onvoldoende bericht over de Molukken? En waar meet je dat aan af? Bij het trefwoord 'Molukken' hoest de Nederlandse Pers Databank ruim twaalfhonderd artikelen op uit de periode van januari 1999 tot en met 6 december 2000. De buitenlandse en binnenlandse onderwerpen over de Indonesische Molukken en over de Molukkers hier in Nederland staan kriskras door elkaar. In het jaar 2000 is het aantal berichten over de Molukken en Molukkers beduidend toegenomen. Een deel van dat nieuws is duidelijk gerelateerd aan Nederland: de EU-missie, de perikelen rond Wahids verzoeken aan Lubbers, respectievelijk Van den Broek, om te bemiddelen en het bezoek van een Molukse delegatie aan Jakarta en Ambon.

Terwijl in 1999 geregeld wordt bericht over stille tochten, humanitaire en inzamelingsacties krijgen in het najaar en de winter van 2000 de Vrije Molukse jongeren (VMJ), de organisatie People Against Genocide en Maluku Warchildveel aandacht. De veronderstelling van correspondent Step Vaessen dat media meer interesse tonen in de Molukken als gevolg van acties van Molukkers hier, is misschien niet zo gek.

Van de landelijke kranten besteedde De Telegraaf de minste aandacht aan de oorlog op de Molukken,

in twee jaar tijd slechts een dertigtal artikelen. Anders dan de andere grote kranten heeft De Telegraaf geen correspondent in Jakarta. Over de Molukkers in Nederland berichtte de krant wel meer.

Trouw en AD hadden veel aandacht voor de Molukse kwestie. Daarbij valt op dat Trouw zeer veel kolommen wijdde aan de Nederlandse Molukkers hier: hun relatie en gevoelens ten aanzien van het moederland, uitlatingen van de RMS en acties van de VMJ. De VMJ haalden trouwens bij alle kranten zeker één keer de voorpagina.

NRC Handelsblad plaatste verhoudingsgewijs het vaakst nieuws over de Molukken op de voorpagina. Waar een bericht over vijftig doden op 30 november bij NRC op de voorpagina prijkte, belandde dat bij de Volkskrant op de buitenlandpagina. Buitenlandredacteur Marianne Boissevain: 'De NRC plaatst traditiegetrouw veel meer Azië-nieuws op de voorpagina dan wij.'

Wim Brummelman, buitenlandredacteur van de NRC: 'Ons voordeel is dat we een goede correspondent ter plekke hebben die mooie verhalen schrijft. Eigen nieuws komt bij ons vaak op de voorpagina.' Voor Brummelman zit de uitdaging echter niet in korte berichtjes over dodenaantallen, maar in de analyses. Hoewel de Molukken hem na aan het hart liggen, ziet hij het niet als zijn morele plicht om speciaal Molukkers hier voor te lichten, wel om iedereen inzicht te verschaffen in het conflict.

NRC-correspondent Dirk Vlasblom bezocht de Molukken drie keer sinds hij oktober 1999 in Indonesië terugkeerde na drie jaar 'ballingschap'. Dat leverde zeven, vaak lijvige reportages op; vanuit Jakarta schreef hij ongeveer twintig verhalen over de Molukken.

Volkskrant-correspondent Gerrit de Boer is in twee jaar tijd drie keer op de Molukken geweest, wat resulteerde in zo'n tien artikelen. De laatste keer was mei. Soms reist een correspondent om pragmatische redenen niet af. De Boer werd geveld door een steeds weer opflakkerende knokkelkoorts. Freelancers inzetten is tegen de policy van de Volkskrant. Boissevain redt zich met de internationale persbureaus en informatiebronnen hier.

Voor Trouw trok Wilma van der Maten twee maal naar de Molukken, eind mei en begin oktober, wat resulteerde in acht verhalen. Daarnaast schreef ze vanuit Jakarta verschillende artikelen. In de beginperiode van het conflict moest Trouw een correspondent ontberen. Bij het AD wisselden drie Indonesië-correspondenten elkaar in twee jaar tijd af. Brigitte Sins bezocht de Molukken in 1999 twee keer, Nina Eberlijn en Hilde Janssen zijn er in 2000 niet geweest. Janssen is van plan in maart te gaan. Is er geen correspondent dan moet de buitenlandredactie zich redden met andere bronnen, onder andere de persbureaus. Maar is dat voldoende? Marianne Boissevain vindt informatie verkregen via de internationale persbureaus 'uitermate gebrekkig'. Nieuws over incidenten is soms tegenstrijdig; en dat is lastig als de Jakarta Post elektronisch niet beschikbaar is. Met slagen om de arm berichtte de Volkskrant over de gedwongen islamisering van christelijke Molukkers.

Ook Brummelman acht informatie van alleen persbureaus ontoereikend. 'Je moet kijken hebben op de lokale situatie.' Of je daarvoor altijd op de Molukken moet zijn, is de vraag, oordeelt André Beijen van het AD. 'Het echte conflict speelt zich af op Java,' De Volkskrant, het AD, Trouw en Het Parool menen genoeg te hebben bericht over de situatie daar. Alleen de NRC zegt: 'Ach, het kan altijd beter en meer. Het is nu weer tijd erin te duiken.'

Opvallend is dat de kranten ook gebruik maken van bronnen hier om informatie te krijgen over daar: hulporganisaties, RMS, gewone burgers en Molukse wetenschappers. 'Molukkers hier vormen niet per definitie een onbetrouwbare bron', zegt Boissevain van de Volkskrant. Toch is het aannemelijk dat dergelijke bronnen voornamelijk informatie opleveren van christelijke zijde; er wonen hier immers meer christelijke Molukkers dan islamitische; die laatste groep telt hooguit 5 procent.

Radio en tv

De 'gekleurdheid' van de Nederlandse media was voor Wilma van der Maten reden om zich tijdens haar eerste bezoek aan de Molukken in mei vooral te richten op de moslims. Zij bezocht tweemaal de Molukken voor Trouw en Radio 1. In 1999 besteedde het Radio 1 Journaal 27 maal en vorig jaar 60 maal aandacht aan de Molukken. Van der Maten produceerde in totaal acht reportages op de Molukken zelf. Anders dan de krant maakt men bij de radio wel gebruik van freelancers ter plaatse. Zo berichtten freelance journalisten Tjitske Lingsma en Victor Joseph herhaalde malen over de situatie op Ambon. Voor een tv-ploeg is het fysiek lastiger om een conflictgebied te betreden. Niettemin bezocht Step Vaessen, voor de NOS gestationeerd in Jakarta, in twee jaar tijd vier keer de Molukken, wat resulteerde in tien eigen reportages: zeven voor het journaal, twee voor Nova en één voor het jeugdjournaal. Daarnaast maakte ze 28 bijdrages over de Molukken vanuit Jakarta. In totaal waren er de afgelopen twee jaar tussen de zeventig en tachtig items over de Molukken te zien op het Journaal. 'Beeldmateriaal van internationale persbureaus wordt door Vaessen geduid', zegt Jaap Leemijer van het NOS-Journaal. Dat is ook nodig gezien de gecompliceerdheid van het conflict. Alleen met informatie

van persbureaus ben je er niet. Leemijer: 'De woede, angst en vooroordelen moeten ter plekke gevoeld worden.' Maar soms zijn er bijzondere redenen om niet af te reizen. Tijdens de hevige gevechten in juli verkeerde Vaessen in barensood. Ook tijdens de EU-missie liet Vaessen noodgedwongen verstek gaan. Anders dan bij de krant geldt voor de tv wel dat zo nodig een andere verslaggever wordt ingevlogen. Voor Nova maakte Vaessen slechts twee items in twee jaar tijd. In totaal berichtte Nova zes maal over de Molukken. 'Tja ... dat is een kwestie van geld en prioriteiten', verklaart hoofdredacteur Gerard Dielessen. 'We hebben veel aan Servië, Israël en Amerika gedaan. Het geld was op.'

'Frits Barend en Henk van Dorp gaven de Molukse journalist-in-opleiding Jim Pentury een cameraatje mee, eenmaal veilig terug - hij werd drie maal beschoten maar heeft het overleefd - toonde hij zijn beelden in de RTL-studio'

Netwerk-correspondent Gerrit de Boer (AIZN) besteedde ruim twintig keer aandacht aan de Molukken in twee jaar tijd. Aart Zeeman draaide in oktober 1999 op de Molukken drie reportages. 'Het was bloedlink; we werden opgepakt. Bloedlink, maar niet onmogelijk.' Waarom niet vaker gegaan? Veiligheid speelde een rol, zegt Zeeman. 'Bovendien zat er niet veel ontwikkeling in het conflict.' Daarnaast speelden ook de kosten mee.

RTL Nieuws zond weliswaar in twee jaar tijd tachtig items uit, maar bezocht pas in december voor het eerst zelf Ambon. Er werden toen vijf reportages gemaakt. 'Geen correspondent en weinig budget, dan moet je keuzes maken', stelt chef buitenland Marc van Vlijmen. 'Nee, we hebben niet genoeg bericht over de Molukken. Blij dat we nu gegaan zijn, maar wel rijkelijk laat. Het hele jaar door zouden we gaan, maar het was te gevaarlijk op een gegeven moment.'

De EO vertoonde 25 reportages over de Molukken en reisde het vaakst af. In twee jaar tijd negen keer. De EO heeft geen correspondent ter plekke. Wel wordt gebruik gemaakt van lokale cameramensen en producers. Kosten spelen volgens eindredacteur Jan van Benthem minder een rol. 'Wij werken veel internationaal samen, met Channel Four en de BBC. De EO heeft veel christelijke Molukkers in haar achterban. We krijgen elke dag wel een paar mailtjes. Dat verhoogt de attentiewaarde.' Of de Molukken gevaarlijker zijn dan andere oorlogsgebieden? 'Nee. *Random-violence* tref je aan in alle conflictgebieden waar burgers en militia strijd voeren.' De EO-verslaggevers wagen zich vaker dan gemiddeld in gevaarlijke gebieden en krijgen dan ook een training in oorlogsjournalistiek, meldt eindredacteur Jan van Benthem trots.

Volgens correspondenten Step Vaessen, Dirk Vlasblom en Wilma van der Maten vormde gevaar nooit een beletsel om naar de Molukken te gaan. Vaessen: 'Wel was het vliegveld herhaaldelijk gesloten op momenten dat het er hevig aan toe ging. Boten voeren ook niet.' Van der Maten kon eind mei Ambon moeilijk verlaten toen geweld losbrak. 'Werken was onmogelijk, niet zozeer vanwege het gevaar, maar als Nederlander en westerling kwam ik het moslimkamp niet meer in.' Vlasblom: 'Ambon en de Centrale Molukken zijn nooit afgesloten geweest voor journalisten. De noordelijke Molukken waren dat rond de jaarwisseling van 1999-2000 de facto wel, omdat er tijdelijk geen luchtverkeer was op Ternate. Wat betreft gevaar: er is altijd wel een plek waar je veilig bent. Het wordt overdreven.'

Niet-journalisten

Net als de kranten hebben de meeste omroepen het idee dat ze voldoende bericht hebben over de Molukken. NOS-correspondent Step Vaessen: 'Ik denk dat ik, afgezien van juli vorig jaar, op de belangrijkste momenten op de Molukken ben geweest. Ook vanuit Jakarta heb ik zoveel mogelijk het conflict proberen te verslaan. Misschien hadden we nog vaker kunnen afreizen, maar je moet niet vergeten dat Indonesië meer is dan alleen de Molukken. Er zijn belangrijke processen gaande in het hele land, waardoor je als correspondent constant moet schipperen.' Jaap Leemijer van de NOS: 'Als de Molukken dichtbij Jakarta lagen was Step Vaessen wel vaker gegaan.'

Een andere reden die zowel kranten als omroepen noemen om niet frequenter naar de Molukken af te reizen is de slepende aard van het conflict. Leemijer: 'Je kunt wel blijven gaan. Maar op een gegeven moment wordt het steeds hetzelfde verhaal.' Aart Zeeman: 'Veel ontwikkeling zit er niet in.'

Geldt dat ook niet voor andere conflicten? Ja zeggen de buitenland-redacteuren, ook in Israël zit er niet altijd evenveel schot in, maar daar spelen internationale belangen een rol. En Kosovo? Als je Kosovo intikt slaat de Nederlandse Pers Databank op hol. Maar dat is iets anders, zeggen de journalisten die we dat vragen. Nederland was daarbij direct betrokken, de aanwezigheid van VN en NAVO waren ook factoren van betekenis.

Wat ook het relatieve belang moge zijn, er bestaat wel behoefte aan bijdragen van freelancers die zelf het initiatief nemen om te gaan. 'Freelance journalist Tjitske Lingsma bezocht Ambon in mei vorig

jaar; zij schreef artikelen voor Vrij Nederland (VN) en Trouw en was te horen op de radio. Fotograaf Jan Banning was in september, oktober samen met journalist Will Tinnemans op de Molukken; binnenkort publiceren zij in HP/de Tijd en Volkskrant Magazine.

‘ Frits Barend en HenkvanDorp gaven de Molukse journalist-in-opleiding Jim Pentury een cameraatje mee, eenmaal veilig terug - hij werd drie maal beschoten maar heeft het overleefd - toonde hij zijn beelden in de RTL-studio.

Ook Molukkers die terugkeren vanuit de Molukken worden geïnterviewd over de situatie daar. Soms krijgers ze zelfs een camera mee. Nova verschaft medewerkers van de hulporganisatie Recht op Vrijheid een camera om op eigen risico opnames te maken. Geld om een verslaggever mee te sturen was er niet meer. De VPRO volgde een zelfde procedure. Netwerk liet ook een camera achter bij een plaatselijke cameraman op de Molukken in de hoop op nieuw materiaal. De EO maakt ook gebruik van lokale ploegen.

Is het niet vreemd niet-journalisten beelden te laten schieten? Nee, vindt Marij Janssens van Nova, wij plaatsen de beelden in een kader. Hoofdredacteur Gerard Dielessen: ‘ Het is een experiment.’

Molukse media

Molukse journalisten en media berichten uiteraard ook over de Molukken. Behalve de website Infodoc Maluku is er het maandblad Marinjo, waarin Jim Pentury over zijn laatste reis berichtte. Rocky Tuhuteru en Victor Joseph werken beiden (de eerste af en toe) voor Suara Maluku (NPS, Radio 5). Eind 2000 bezochten ze op eigen initiatief de Molukken. Tuhuteru maakte reportages voor 2Vandaag en was te horen op Radio 1, Victor Joseph maakte reportages voor Suara Maluku, was ook te horen op Radio 1 en samen schrijven ze op dit moment een artikel voor VN over de vluchtelingenkampen. Toch vertrokken ook zij pas deze winter.

Tuhuteru: ‘ De NPS heeft mij nooit gevraagd om in de Molukken opnames te maken. Alleen Leo Fijen van KRO's Kruispunt heeft mij benaderd. Dat wij niet gegaan zijn, komt doordat Fijen veiligheidsgaranties eiste van het leger en die niet kreeg.’

Joseph: ‘ Dat is een keuze die je niet altijd in eigen hand hebt. Ik denk dan aan veiligheidsaspecten, maar ook aan de vraag of je daar je werk kunt doen. De plannen om die kant op te gaan waren er natuurlijk wel, maar hier hadden we het ook stervensdruk dat eerste jaar: humanitaire acties, de reacties van Molukkers hier, de Nederlandse regering en de Indonesische overheid. Wij hadden een voorsprong op Nederlandse journalisten. Voordat de gewelddadigheden uitbraken hadden we al rechtstreeks contact met de Molukken.’

Je hoeft niet alleen te gaan als er bommen vallen, meent Tuhuteru, er is genoeg werk, er zijn steeds nieuwe ontwikkelingen. Joseph valt hem bij: juist als er sprake is van een sluimerend conflict moet je er naar toe. Samen maakten zij reportages over de vluchtelingenkampen, de gedwongen islamisering, de gevolgen van het conflict aan moslimzijde en over de beweging onder moslim- en christenjongeren die verzoening nastreven. Veel vragen zijn nog onbeantwoord: onder andere de vraag wie nu precies die Jihad-strijders zijn. Ook over het conflict tussen de autochtone christenbevolking en de gemigreerde moslims (waar het ooit allemaal mee begon), is nooit meer bericht. Rocky Tuhuteru: ‘ Ik wil nooit meer op een redactie horen: er is geen nieuws.’

Victor Joseph vindt het ‘ kolder’ te zeggen Nederlandse media te weinig hebben bericht over de Molukken. Wel maakt hij zich zorgen over de kwaliteit van de berichtgeving. ‘ Vorig jaar zag je een verschuiving optreden. Journalisten in Nederland steunden op berichten van persbureaus als AFP, ANP, van correspondenten daar, en ze hadden inmiddels een eigen netwerk opgebouwd hier. Dat is niet verkeerd, maar je moet wel goed blijven checken. Niet via familie hier familie daar quoten, maar vragen wat het officiële regeringsstandpunt is, wat de verschillende organisaties zeggen, en natuurlijk beide kampen aan het woord laten.’

Ook NRC-correspondent Dirk Vlasblom vindt dat er in Nederlandse media genoeg belangstelling is, maar hij noemt de berichtgeving wel onevenwichtig. ‘ Iedere avonturier komt aan het woord, ongeacht zijn ‘ representativiteit’ in de Molukse gemeenschap. Zo hebben redacties soms de neiging radicalen uit het christelijke kamp op Ambon en ook degenen die in Nederland steun zoeken en fondsen werven hun - vaak scheefgetrokken - verhaal te laten doen.’

Wim Manuhutu van het Moluks Historisch Museum vindt dat de verhalen van moslims vaak onderbelicht blijven. Zelfs het nieuws van grote internationale persbureaus wordt gedomineerd door berichtgeving van christelijke zijde. Ook de EO die zeer veel reportages maakte, liet aanvankelijk vooral christenen aan het woord. ‘ Moslims zijn toch lastiger te bereiken’, zegt Van Benthem van de EO. Dat vond ook Netwerk.

Niettemin is contact met moslims niet onmogelijk, zo blijkt uit de verhalen van de correspondenten Vlasblom, Van der Maten en Vaessen. Zij beschikken wél over goede contacten. Vaessen stelt dat het in het begin wel eens moeilijk was omdat moslims Nederlandse journalisten associeerden met christenen of met Nederlandse Molukkers die ze als RMS'ers bestempelden. Voor Nederlands-Molukse journalisten is het wel moeilijker om in contact te treden met moslims.

Infodoc Maluku: www.midc.nl